

Titel project: Risicobeoordeling van voedselbossen als introductieroute voor invasieve plantensoorten

Uitvoerende partner(s): Radboud Universiteit (IWWR), FLORON en Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA-NR)

Opdrachtgevers: Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA), Bureau Risicobeoordeling & onderzoek (BuRO), Team Invasieve Exoten (TIE)

Aanleiding: In Nederland bestaat toenemende belangstelling voor voedselbosbouw als alternatief voor de gangbare landbouw. Veelgenoemde voordelen van voedselbossen zijn de meerwaarde voor biodiversiteit en andere maatschappelijke functies (zoals educatie over duurzame voedselproductie). In voedselbossen worden veel plantensoorten naast elkaar aangeplant en diverse vegetatielagen ontwikkeld. Daarbij wordt zo min mogelijk mechanisch of chemisch ingegrepen in de voedselbosontwikkeling. Zowel inheemse als uitheemse voedselplanten worden aangeplant, evenals plantensoorten die niet eetbaar zijn maar wel belangrijke ecologische functies in het voedselbos vervullen. Sommige uitheemse planten zijn invasief en kunnen ongewenste effecten hebben voor biodiversiteit, functioneren van ecosystemen en/of ecosysteemdiensten wanneer deze soorten zich verspreiden en vestigen in natuurgebieden. Sommige inheemse als uitheemse planten kunnen ook risicovol zijn voor de volksgezondheid omdat die giftige stoffen bevatten of allergeen zijn.

Doel: In dit project is geanalyseerd hoe de voedselbosbouw in Nederland zich de laatste jaren heeft ontwikkeld, welke plantensoorten erin voorkomen en in welke mate uitheemse voedselbosplanten risicovol zijn voor de natuur in Nederland. Tevens is onderzocht welke voedselbosplanten potentiële risico's hebben voor de volksgezondheid. Daarbij is gekeken hoe voedselbosbeheerders en (semi-)overheden en andere betrokkenen omgaan met financiering, aanleg en beheer van voedselbossen. Op basis van de resultaten zijn aanbevelingen gedaan voor verdere verduurzaming van de voedselbosbouw in Nederland.

Aanpak: Op basis van literatuuronderzoek en enquêtes onder voedselbosbeheerders is een database met voedselbosplanten en hun risico's voor natuur, volksgezondheid en andere maatschappelijke belangen samengesteld. Alle beschikbare waarschuwingslijsten en risicobeoordelingen van uitheemse soorten uit eerdere projecten en resultaten van een aanvullend literatuuronderzoek voor vaak voorkomende soorten zijn gebruikt om (potentiële) risico's van voedselbossoorten in kaart te brengen. Risico's zijn ingeschaald als 'laag', 'matig' of 'hoog'. Ontwikkelingen in de sector zijn in kaart gebracht met behulp van de enquêtes en gesprekken met voedselbosbeheerders en vertegenwoordigers van de (semi-)overheid.

Resultaten: Op basis van gestandaardiseerde aanplantlijsten van veertien voedselbossen is een lijst samengesteld met in totaal 593 plantensoorten, waarvan 481 soorten (81,1%) uitheems zijn. Deze soorten zijn vooral afkomstig uit Azië, Noord-Amerika en andere delen van Europa en worden ook via diverse andere introductieroutes geïntroduceerd en verspreid in Nederland (bijvoorbeeld via de sierteelt- en tuinbouwketen).

De beschikbare waarschuwingslijsten en risicobeoordelingen van uitheemse voedselbossoorten zijn vooral gericht op (potentiële) risico's voor biodiversiteit en functioneren van ecosystemen. Voor 104 van de 481 uitheemse soorten (21,6%) is een (potentieel) risico voor biodiversiteit gesignaleerd

wanneer deze planten zich in de natuur vestigen, waarvan twaalf soorten met een hoog risico. Alle 593 plantensoorten zijn op potentiële risico's voor volksgezondheid beoordeeld. Plantendelen of sappen van 255 soorten (43,0%) kunnen in meer of mindere mate giftig en/of allergeen zijn voor mensen. De risico's van giftige en allergene soorten zijn uiteraard afhankelijk van factoren zoals de teeltwijze, geconsumeerde plantendelen, bereidingswijze, mate van consumptie en blootstelling van specifieke risicogroepen (bijvoorbeeld zwangere vrouwen of jonge kinderen. Plantendelen met giftige en/of allergene stoffen worden over het algemeen niet geconsumeerd. Voor veel soorten ontbreekt kwantitatieve informatie over de mogelijke risico's voor natuur of volksgezondheid.

Belangrijke aangrijpingspunten voor de preventie van ongewenste gevolgen van risicovolle soorten in de voedselbosketen zijn: 1) de aanpak van Unielijstsoorten in voedselbossen, 2) monitoring van verspreiding en zo nodig aanpak van overige (potentieel) invasieve exoten die zijn aangeplant, 3) risicobeoordeling vooraf bij introductie van nieuwe voedselbossoorten, 4) voorwaarden stellen aan aanplantlijsten bij subsidiëring en hier toezicht op houden, 5) opstellen van gedragscodes en certificering van voedselbossen en producten, waarbij ook criteria worden opgenomen voor introductiepreventie van risicovolle soorten, en 6) risicocommunicatie over (potentieel) invasieve soorten en risicovolle soorten voor de volksgezondheid. Hierbij ligt een verantwoordelijkheid bij alle betrokkenen in de voedselbosketen (initiatiefnemers, financiers en overheid).